

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.fpvmv.umb.sk/politickevedy>

Autor(i) / Author(s): Tökölyová Tatiana
Článok / Article: Quo vadis, Európska Kultúra? / Quo Vadis, European Culture?
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

TÖKÖLYOVÁ, T. 2011. Quo vadis, európska kultúra? In *Politické vedy*. [online]. Roč. 14, č. 3, 2011. ISSN 1338 – 5623, s. 79 – 86. Dostupné na internete: http://www.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/3_2011/TOKOLYOVA.pd f>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu Politické vedy. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

QUO VADIS, EURÓPSKA KULTÚRA?

Tatiana Tökölyová*

RESUME

European continent is a continent of many nations, languages and cultures. It could seem that the heterogeneity of nations living in Europe prevails over the uniformity of its roots. The roots which unite the nations in the European area should be particularly sought for in ancient Greece and Rome, but also in the Christianity. The basis of a modern cultural identity of states in the 20th and 21st Centuries in the European area is deemed to be membership by states in the EU, European identity and widening the EU. Culture has special position in the EU. It can be considered as destabilising element, but on the other hand, it can be seen as stabilising. The last word in conclusion is the idea of multiculturalism as a policy of the recognition of and respect for the equal value of all cultures joins in the European Union and space.

Key words: European Union, identity, multiculturalism, culture, nations

Európsky kontinent je nepochybne kontinentom mnohých národov, jazykov a kultúr. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že rozličná štruktúra národov žijúcich na európskom území nebude mať jednotiace atribúty, či príbuzný pôvod „koreňov“.

Dôležité je zamyslieť sa nad tým, čo tak rozmanitosťou sa vyznačujúce národy žijúce v Európe spája, a nie čo ich navzájom viditeľne diferencuje. Korene spoločnej európskej identity možno zaznamenávať už v období antickom a to konkrétne u Grékov a následne Rimanov, ako aj v náboženstve starovekých Židov, vďaka ktorému sa v Európe rozšírilo kresťanstvo. Duchovná kultúra Európy, hoci po rozpade Rímskej ríše došlo aj k náboženskej schizme, nesie dodnes významné stopy starovekého a hlavne stredovekého kresťanstva.

Podľa významného predstaviteľa monpelierskej historickej školy **Ch. Carbonella**, ktorej zásluhou bola vydaná kniha Európske dejiny Európy a ktorá skúma históriu nášho kontinentu z európskeho, a nie iba z individuálnych národných hľadísk (história napísaná vždy iba z pohľadu daného národa) hovorí o troch dôležitých pilieroch – koreňoch spoločného „pôvodu – identity“ štátov

* JUDr. Tatiana Tökölyová pôsobí ako externá doktorandka na Fakulte medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, e-mail: tokolyovatatiana@hotmail.com

v európskom priestore (Carbonell, 2003).

Prv, než sa budeme bližšie zaoberať témou „troch pilierov“, resp. „koreňov“ je ešte potrebné aspoň v základných obrysoch venovať pozornosť pojmosloviu európska identita. Vedecká definícia európskej identity je dosť zložitým problémom. Definícia musí v sebe obsahovať i určité kultúrne kritéria rozlišovania toho, čo je a čo nie je „západné“, ale zároveň aj to, či tieto kritériá sú objektívne. Ak pojem európska identita používame iba v negatívnom, alebo iba v pozitívnom význame, to znamená, že keď iba obhajujeme, alebo naopak, iba zatracujeme hodnoty tejto civilizácie, hrozí nám vážne riziko, že naše vysvetľovanie nebude objektívne.

Ako sme už uviedli, európska civilizácie je rôznorodá. Vytvárala sa v niekoľko tisícročnom historickom nejednoduchom procese na pozadí prítomnej tradície troch pilierov, ktoré sú citeľne prítomné v európskom priestore i dnes. Dá sa povedať, že z pohľadu historického európskeho vývoja sa k týmto trom pilierom Európa cyklicky v rôznych modifikovaných podobách neustále vracia.

Veľmi zjednodušene a symbolicky by sme z historicko - geografického hľadiska mohli tieto piliere (korene) označiť ako prínosy troch historicky významných oblastí Grécka, Ríma a Jeruzalema.

Pokiaľ ide o prínos gréckej oblasti je nutné spomenúť počiatky vzniku jeho kultúrnej veľkosti, ktoré boli úzko spojené s ostrovom Kréta. Gréci práve z Kréty, na ktorej bola rozvinutá minónska kultúra, prevzali základ tradície svojej kultúry, ktorú rozvinuli do ďalších dimenzovaných rovín v rôznych spoločenských oblastiach. Kľúčový význam gréckeho prínosu pre európsky priestor tak najmä tkvie v jedinečnosti rozvoja filozofického myslenia a ich neopakovateľnej kultúry.

Druhou nemenej významnou oblasťou, ktorá prevzala grécku štafetu, bola Rímska ríša. Na rozdiel od jej predchodcov, ktorých ťažisko prínosu spočívalo vo filozofii a kultúre, rímskym prínosom bolo budovanie pevného zriadenia štátu na právnych princípoch. Rímske právo predstavuje právny základ väčšiny európskych štátov.

Niet európskeho štátu budovaného na poznaní kódexov rímskeho práva a európskeho „kontinentálneho“ právneho systému, ktorý by nevychádzal z logických princípov etablovaných v rímskom práve (napr. kde niet žalobcu, tam niet sudcu). Pre existenciu dnešnej Európy je veľmi podstatný grécko – rímsky prínos, či už v kultúre, filozofii, architektúre, vzniku prírodných vied, v novom spôsobe spoločenského zriadenia, práve alebo dokonca i v móde.

Tretí prínos, ktorý rovnako ako predchádzajúce dva prínosy zanechal nezmazateľný charakteristický znak v európskom priestore sa dotýka otázky viery. Gréci a Rimania boli v tomto smere označovaní ako polyteistické národy, ktoré vyznávali viacerých bohov (polobohov, bôžikov) a ich božstvám sa pripisovali ľudské vlastnosti. Praktizovali už však obetný systém prostredníctvom obetných darov na sviatky jednotlivých vyznávaných bohov. Jeruzalem, označovaný ako „večné mesto“, je pre európsky priestor dôležitý pre náboženský prínos. Kresťanská tradícia pochádza práve zo židmi osídleného Jeruzalema. Pre Židov ako národ je, v zjednodušenom ponímaní, charakteristická viera v jedného Boha a spôsob života označovaný ako diaspora. Paradoxne ich očakávaný mesiáš sa stáva východiskom pre európske monoteistické kresťanské náboženstvo, ktorého tradícia dodnes, napriek historickým peripetiám pretrváva v európskom priestore.

Môžeme teda skonštatovať, že Európa má spoločné minimálne tri historické východiská lokalizované v rámci európskeho priestoru určeného hranicami štátov v ňom sa nachádzajúcich a tento geograficky vymedzený priestor spája grécko-rímska tradícia a náboženský monoteizmus.

Štáty v európskom priestore sú demokratické a právne. Demokratický štátny režim je identický s metódami vládnutia, ktoré reprezentujú princípy právneho štátu. Myšlienka a teória právneho štátu sú dielom politického liberalizmu tak v kontinentálnej Európe – **Charles-Louis de Secondat Montesquieu, Imanuel Kant, Wilhelm Humboldt**, ako aj dielom anglo-amerického liberalizmu – **John Locke, John Stuart Mill a Lord Acton**.

Právny štát sa vracia ku gréckej naturalistickej myšlienke *nomos despotes* k predstave vlády práva, zákonom. Vládcom, ktorý prikazuje všetkým a každému, je zákon. V právnom štáte teda vládne právo. Štát, štátne orgány môžu postupovať len na základe práva a len spôsobom ustanoveným právom. Právna istota je tak možná len za podmienok všeobecne záväzného zákona, ktorým sa musí spravovať aj vládca a vláda.

Princípy právneho štátu, sú čiastkové piliere výsledného mechanizmu fungovania právneho štátu, a teda sú nimi: právna istota; vláda práva; obmedzená vláda, ústavnosť, zákonnosť; deľba moci (zákonodarná, výkonná a súdna moc); ľudské a občianske práva; nezávislosť súdnictva a zásady konania, ako i právo na spravodlivý proces (Prusák, 2001).

Základom koncepcie modernej kultúrnej identity štátov v 20. a 21. storočí sa okrem už spomínaných predpokladov – demokratických právnych štátov a zachovania mieru v Európe – stáva členstvo štátov v Európskej únii, jeho

európska identita.

S vytvorením Európskej únie (ďalej len „EÚ“) sa v európskom priestore etabluje pojem „právo EÚ“ a jeho pramene. Právo EÚ môžeme zjednodušene definovať ako právo európskej dvadsaťsedmičky vznikajúce súčasne s kreovaním EÚ a jeho vývoj je koordinovaný a konfrontovaný so súčasnými potrebami a požiadavkami EÚ. Za primárne pramene práva EÚ považujeme: zakladajúce zmluvy ESUO, EUROATOMU, EHS; Maastrichtskú zmluvu, Amsterdamskú zmluvu, Zmluvu z Nice, Zmluvu o ústave pre Európu, Lisabonskú zmluvu, Schengenskú dohodu, Jednotný európsky akt, Chartu základných práv a zmluvy o prístupení jednotlivých štátov. Za sekundárne pramene práva EÚ považujeme: nariadenia, smernice, rozhodnutia, odporúčania a stanoviská. Vzťah práva EÚ a vnútroštátneho práva je budovaný najmä na zásadách proporcionality a subsidiarity.

Kultúra alebo kultúrny aspekt, má zvláštnu pozíciu v európskom priestore. Môže byť považovaná za prvok stability európskeho priestoru, no na druhej strane môže pôsobiť destabilizujúco.

Za destabilizujúce atribúty, ktoré majú pôvod v národných identitách štátov európskej dvadsaťsedmičky, možno považovať najmä: národnú rozmanitosť, regionálnu rozmanitosť, relígie, migrácie, rozpor medzi tradíciou a modernou, demografiu, hlboké spoločenské rozdiely, ako i slabý pocit spoločnej európskej identity. Vytvorený jednotný vnútorný trh Európskej únie je zároveň priestorom, v rámci ktorého sa môže používať sloboda pohybu a pobytu všetkými občanmi EÚ. Tento pohyb osôb je súčasne i kultúrnym pohybom, je nástrojom difúzie kultúr a je tiež považovaný za destabilizátora, nakoľko prináša neľahkú problematiku zdanenia, prístup k vzdelaniu, uznanie kvalifikácie a praxe, prístup k sociálnemu zabezpečeniu, občianske, rodinné a obchodné vzťahy s cudzím prvkom, ale i efektívny postih páchatel'ov trestných činov. Pohyb osôb sa netýka len osôb fyzických, ale i spoločností.

Nepopierateľným faktom je i skutočnosť, že kultúrna oblasť, na rozdiel od právnej a ekonomickej oblasti, patrí k neharmonizovanej štruktúre EÚ. Kultúrna politika sa po prvý raz objavila na úrovni spoločenstva v Maastrichtskej zmluve. Členské štáty sa usilovali poskytnúť európskej integrácii, ktorá sa historicky týkala najmä ekonomických a komerčných výhod, širšiu základňu zavedením rôznych politík zapájajúcich vo väčšej miere občanov a posilňujúcich pocit spolupatričnosti k EÚ a tým aj legitímnosť európskej integrácie.

Článok 151 (predtým článok 128) zmluvy ustanovuje konkrétne ciele kultúrnej politiky. Podľa tohto článku spoločenstvo prispieva k „rozkvetu“ kultúr členských štátov, pričom si ctí ich národnú a kultúrnu rozmanitosť a zároveň zdôrazňuje spoločné kultúrne dedičstvo. Toto je cieľ, z ktorého sa neskôr zrodilo motto EÚ „Jednotní v rozmanitosti“, ktoré zdôrazňuje existenciu multikultúrnej, ale zjednotenej EÚ.

V oblasti kultúry sú členské štáty mimoriadne odhodlané zachovať si zvrchovanosť, čo ukazuje skutočnosť, že kým na prijímanie návrhov sa vzťahuje spolurozhodovací postup, v rade sa pri postupe ako zriedkavá výnimka požaduje jednomyseľnosť. Prejavuje sa to najmä pri zásade subsidiarity, a to z dôvodu, že vo všeobecnosti právo EÚ má prednosť pred vnútroštátnymi predpismi jednotlivých členských štátov EÚ, ale v otázke právnej úpravy kultúry to tak jednoznačne nie je a právo EÚ je v tomto prípade záväzné len na základe ďalšieho rozhodnutia členského štátu EÚ.

Kultúru ja však možné považovať za stabilizujúcu. Vo vyššie uvedenom som spomenula tzv. „spoločné kultúrne dedičstvo“, ktoré predstavuje spoločné historicko-kultúrne východisko – korene európskej kultúry. Za kultúrne prvky stability a rozvoja európskeho priestoru preto možno považovať: spoločné kultúrne dedičstvo (najmä kresťanskú tradíciu a latinku), rozvoj vedomia spoločných dejín a spoločnej kultúry (vysoký stupeň legitimacy – verejnú akceptáciu) a sociálnu súdržnosť.

Za predpoklady modernej kultúrnej identity štátov v 20. – 21. storočí v európskom priestore považujeme, ako už sme uviedli, členstvo štátov v EÚ, európsku identitu a rozširovanie EÚ (prehlbovanie a rozvíjanie integračného procesu).

Kultúra môže pôsobiť aj ako ekonomický faktor a nástroj sociálnej integrácie a preto sa snaží posilniť svoj vzťah s ostatnými oblasťami spoločenstva opatreniami, ktoré majú vplyv na kultúru a to najmä v oblasti audiovizuálnej politiky. Podľa **Francisa Fukuyamu** patrí kultúrny priemysel v audiovizuálnom sektore medzi najziskovejšie a najrýchlejšie sa rozvíjajúce kultúrne zložky. Je však potrebné poukázať na fakt, že v audiovizuálnom sektore nahrával spoločný/ jednotný trh do karát USA. Americkým filmom sa zvyčajne výrobné náklady vrátia na živom domácom trhu a výsledkom je, že ich vývoz znamená istý zisk. Naopak, európske filmy sa zvyčajne distribuujú výhradne v krajine svojej produkcie. V dôsledku relatívne malej veľkosti národných trhov sa zisk takmer nikdy nevytvorí. Toto vysvetľuje, prečo by sa na 375 miliónoch jednotnom vnútornom trhu mala distribúcia vykonávať

prostredníctvom transeurópskej distribučnej siete. Vytvorenie takejto siete však vyžaduje akciu spoločenstva. Transeurópska spolupráca by tiež prispela k podporovaniu výroby audiovizuálnych výrobkov a šíreniu vyspelých technológií.

Ďalšie kultúrne oblasti a programy: programy SOCRATES, LEONARDO DA VINCI a MLÁDEŽ v oblasti vzdelávania a vedy; podpora rozširovania a zavádzania informačných technológií – INTERNET, ktorá má vplyv na kultúrnu úroveň Európanov a zdostupňuje „vysokú kultúru“ všetkým spoločenským vrstvám; kultúrne programy zavádzané od polovice 90. rokov Kaleidoscope, Ariane, Raphael, Culture 2000; obnova architektonického dedičstva; kurzy konzervačných a reštaurátorských prác; preklad literárnych diel európskych autorov; podpora rôznych európskych kultúrnych podujatí; Orchester mladých a Barokový orchester; vyhlasovanie Európskych miest kultúry; tradícia Mesiaca európskej kultúry; EURO-CARTOON (súťaž európskych komiksov); Eurovízia a Francúzsky filmový festival v Cannes.

Vnímanie kultúry ako atribútu rozvoja a stability európskeho priestoru je možné v prípade, ak realizácia a prehlbovanie spoločných európskych záujmov budú uskutočnené s ohľadom na ideu komplexu európskych kultúrnych identít. Otázka prehlbovania európskej identity úzko súvisí s témou podpory verejnosti európskemu integračnému projektu, miery vôle občanov EÚ, ako aj politických elít k podpore ďalšej integrácie EÚ, či už v oblasti rozširovania členskej základne, alebo prehlbovania existujúcej úrovne integrácie. Problematika významu kultúrneho faktora v európskom priestore, ktorá môže ovplyvniť usporiadanie vzťahov členských a partnerských krajín EÚ, ostáva do budúcnosti dôležitou teoretickou témou medzinárodných vzťahov.

Vo všeobecnosti je možné si dovoliť skonštatovať, že tak ako v medzinárodných vzťahoch sa po skončení studenej vojny uplatňovala a uplatňuje paradigma dialógu, nie konfliktu, tak sa táto paradigma uplatňuje i v EÚ. V posilnení legitímnosti EÚ doposiaľ EÚ konala v súlade s legislatívou – Spoločenstvo nesmie „iniciovat’ žiaden akt harmonizácie právnych a regulačných predpisov členských štátov. Obmedzuje sa na uvádzanie programov a iniciatív, tzv. „pohnútkových akcií.“¹ V oblasti kultúry, ako už bolo

¹ Medzi takéto akcie zamerané na podporu národnej a kultúrnej rozmanitosti a zároveň zdôrazňujúce spoločné kultúrne dedičstvo patrí Rok medzikultúrneho dialógu (2008), či novoiniciovaný program Európske dedičstvo, ktorý má slúžiť na zviditeľnenie historických budov a miest, ktoré symbolizujú európsku integráciu, ideály a históriu.

spomenuté, sú členské štáty mimoriadne odhodlané zachovať si zvrchovanosť, čo dokazuje skutočnosť, že kým na prijímanie návrhov sa vzťahuje spolurozhodovací postup v Rade“ (Horváth, 2004, s. 416), v prípade záležitostí úzko súvisiacich s oblasťou kultúry sa pri rozhodovacom postupe ako zriedkavá výnimka požaduje jednomyseľnosť.

Významnú úlohu v modifikácii európskej kultúry zohráva migrácia obyvateľstva, ktorá sa stáva v dôsledku ekonomických záujmov a nízkych prírastkov obyvateľstva v EÚ nevyhnutnosťou. V súvislosti s importom iných kultúr na európsky kontinent je za aktuálnu otázku považovaná ich integrácia v európskom priestore.

Na neutíchajúcu otázku niektorých euroskeptikov „ako možno štáty v európskom priestore ďalej integrovať a či vôbec má ďalší stupeň integrácie význam“, pri využití hlbokej abstrakcie predsa len existuje jednoduchá odpoveď. V prvom rade je z geografického a geopolitického hľadiska Európa kontinentom, na ktorého území sa nachádzajú štáty európske, ktorých obyvateľmi sú Európania. Každý človek žijúci v Európe je teda Európanom a až následne príslušníkom, občanom konkrétneho štátu. Tento nesporný fakt je potrebné si uvedomiť. Európsku integračnú politiku by mala reprezentovať vôľa spájať sa a nie vôľa rozdeľovať sa.

Za možný model kultúrneho stupňa integrácie štátov EÚ by bolo možné považovať multikultúrny model. Ide o myšlienku uplatňovania multikulturalizmu ako politiky uznania a rešpektovania hodnoty všetkých kultúr v európskom priestore.

Literatúra:

- CARBONELL, Ch-O. a kol. 2003. *Evropské dějiny Evropy*. Praha: Karolinum, 2003. 329 s. ISBN 80-246-0410-8
- ČORBA, J. a kol. 2003. *Európske právo na Slovensku*. Bratislava: Nadácia Kalligram, 2003. 566 s. ISBN 80-968886-1-7
- FUKUYAMA, F. 2005. *Veľký rozvrat*. Bratislava: Agora s.r.o., 2005. s. 96 - 109.
- HORVÁTH, Z. 2004. *Príručka Európskej únie*. Bratislava: Zastúpenie Európskej komisie v Slovenskej republike, 2004. 513 s. ISBN 80-89102-09-3
- KLUČKA, J. – MAZÁK, J. a kol. 2004. *Základy európskeho práva*. Bratislava: Iura edition, 2004. 536 s. ISBN 80-8078-005-6

Lisabonská zmluva [online]. 2007. [cit. 2009-10-01]. Dostupné na internete: http://www.zmos.sk/lisabonska-zmluva-reformna-zmluva_eu.phtml?id3=41842&module_action_97657_id_art=13214

Maastrichtská zmluva, 92/C 191/01. Úradný vestník Európskej únie, 2001.

PRUSÁK, J. 2001. *Teória práva*. Bratislava: VO PF UK, 2001. 308 s. ISBN 80-7160-146-2

Zmluva o Európskej únii [online]. 1991. [cit. 2009-10-01]. Dostupné na internete: http://www.euroiuris.sk/ludskeprava/index.php?link=zmluva_o_eu

Zmluva z Nice. [online]. 2001. [cit.25.10.2010]. Dostupné na internete: <http://www.euroinfo.gov.sk/europedia/vznik-a-historia-eu/historia-eu-v-dokumentoch/zmluva-z-nice-5b.html>